

DERS, KAZASI OLMAYAN İBADETTİR

(Fırsatın Kazası Olmaz)

(Şefaât Zinciri Olmazsa Olmaz)

(Biz yalnız sana kulluk eder, yalnız senden yardım dileriz)

Muharrem Balcı, 28 Kasım 2025

GİRİŞ

Derslerin önemine dair söylediğim, “**ders, kazası olmayan ibadettir**” sözü, çoğu arkadaşımızda merak uyandırıyor. Bu nedenle, bu sözü, yazı ile de anlatmak zamanı gelmiştir.

Hukukçu ağırlıklı derslerimiz, GENÇ HUKUKÇULAR HUKUK OKUMALARI GRUBU (SALI GRUBU) adıyla İstanbul merkez olmak üzere Ankara, Adana, Gaziantep, Konya, Trabzon, Bursa, Üsküp, Kayseri, 1998 - 2020 arasında, 23 yıl, yüz yüze ve yüzlerce ders fasılasız, ciddi ve istikrarlı yapılmıştır. Salgından sonra ise tüm yurttaki olduğu gibi resmi okullar dışındaki dersler, AKADEMİ SAĞLIK HUKUK PLATFORMU adıyla (son üç yılı AKADEMİ SAĞLIK HUKUK PLATFORMU DERSLERİ) çevrimiçi yapılmaktadır.

“**Ders, kazası olmayan ibâdet**” sözü, *ders kaçırmamanın ibâdet kaçırmak gibi bir günah olmadığını*, fakat ilmin değerinin o kadar büyük olduğunu belirtir ki, “bunun kazası olmaz; kaçırdın mı fırsatı kaybedersin” anlamındadır.

Kaçırılan bir ders, kaçırılmış bir imkândır; bir daha aynı hâl, aynı söz, aynı bakış, aynı ilham gelmez. İlim, geçmiş birikimi kullanır fakat zamanı geri çağırılmaz.

İbâdet, kulun Allah’a yöneliştir; ders ise bireyin akla ve hakikate yöneliştir. Kimi ibâdetler, vakitle sınırlıdır ve vakti geçince telâfi edilir. Ancak ilim, böyle değildir: Onu, o anda alırsın; eğildin mi/katıldın mı nasibini bulursun, erteledin mi/katılmadın mı kaybedersin. Bu yüzden, derse oturan biri, bir ibâdete durmuş gibidir; kalbiyle dinler, zihniyle işler, sabrıyla derinleşir. Ve işte bu çaba, bu yöneliş, kazası olmayan ibâdetin ta kendisidir.

“**Ders, kazası olmayan ibadettir**” sözü, özellikle geleneksel İslâmî ilim geleneğinde ulema arasında sıkça zikredilen, ilmin ve öğrenmenin kutsiyetini vurgulayan bir ifadedir. Bu cümle, birkaç anlam taşır:

İmam Gazali’nin “el-Mürşidü'l-emîn ilâ Mev'izeti'l-Mü'minîn” adlı eserinde, Muaz b. Cebel(R. A)den şu hadis-i şerif rivâyet edilir:

«Allah için tahsil edilen ilim, bir güzelliştir. İlim talebi ibadet sayılır. Karşılıklı ders çalışmak, Hakk'ı teşbihe benzer. İlmi anlatmak, bir cihattır. İlmi öğretmek, sadakadır. İlmi, ehline vermek, yakınlıktır. İlim, yalnız halde ülfettir. Issız yerlerde, arkadaşdır. İlim, darlıkta, genişlikte önderdir. İlim, iyiler yanında vezir, arkadaş yokluğunda dosttur. İlim, Cennet yolunun nurudur. Toplumu, Allah onunla yükseltir, hayra önder kılar; onlara bakar, hidâyete ererler. İlimle yaptıkları eserler anlatılır, ibret alınır. Onların ilim süsüne, melekler de hayran olur; kanatları onları okşar. Her yaş ve kuru, onları teşbih eder. Denizin balıkları ve diğer hayvanı, karanın yırtıcı ve yumuşak başlı mahlûku, semâ ve yıldızları, onların bağışlanmasını diler. Çünkü, kalpler, ilimle körlükten kurtulur, hayat bulur. Gözler, onunla karanlıktan kurtulur, nura kavuşur...”¹

Ulemanın, ilmî tefekkür, -farz olmayan- oruca karşılık; ders yapmak -farz olmayan- namaza bedeldir” dediği çokça bilinir.

Allah'a ilimle itaat olunur ve onunla ibâdet edilir. Tevhid yoluna, ilimle girilir. Kötülüklerden sakınmak, ilimle olur.

KAVRAMLARIN ÖNEMİ

1. “Ders”, ilim öğrenme ve öğretme eylemidir.

Buradaki *ders*, yalnızca sınıfta yapılan bir etkinlik değil ilme yönelmek, okumak, anlamak, tefekkür etmek, nakletmek ve öğretmek gibi tüm çabaları kapsar. Bu yönüyle ders, niyetle birleştiğinde doğrudan bir ibâdet hükmünde kabul edilir.

2. “Kazası olmayan” ifadesi, vaktine bağlı olmadan sürekli sorumluluk anlamına gelir.

Bazı ibâdetlerin belirli şartlarda “kaza”sı vardır; vakti geçince daha sonra telâfi edilebilir.

Ders için ise şöyle bir anlam çıkar:

- Bazı derslerin belirli bir vakti yoktur - her an yapılabilir. Kaçırıldığında “kaza” edilmesi gereken bir yükümlülük değildir fakat terk edilmesi kişiyi mahrum eder.
- Bazı dersler var ki tekrarı mümkün olmayabilir. Ders konusu, çoğu zaman gündeme gelmeyebilir veya ders anlatacak olanlara, çoğu zaman denk gelinmeyebilir.
- İlim talebi sürekli; **her an, fırsat; her yer, mekândır.**

¹ www.islamiokul.com/kutuphane/kulliyatlar/v2/gazalikulliyati/Elmursidulmin.htm

3. İlme devamlılık vurgusu

Ulema, bu sözü genellikle şu vurguyu sağlamak için kullanır:

İlim talebi, mümin için sürekli bir ibâdetdir; bırakıldığında telâfisi zorlaşır.

Dolayısıyla “kazası yoktur” demek:

- Yeniden aynı yoğunlukla geri dönmek kolay değildir.
- Kaybedilen birikim, zaman ve zihinsel hazırlık, geri getirilemez.
- İlim, süreklilik ister; kesinti büyüyünce, bereket azalır.

Bu nedenle, derslerde istikrar, ibâdetlerde devamlılığa benzetilir.

4. Dersin ibâdet oluşu: niyet, sabır ve gayret

İslâmî geleneğe göre:

- **İlim öğrenmek, farz-ı kifâyedir**, bazı yönleriyle farz-ı ayndır.
- Niyet halis olduğunda ilim talebi, kişinin günlük ibâdet hayatının bir parçasıdır.
- Bu nedenle ders, tıpkı namaz gibi yakınlaştırmacı bir eylem kabul edilir.

Geleneksel kabulde namazın kazası vardır; **ilmin ise kazası yoktur - bir defa kaybedilen zaman geri gelmez.**

5. Özlü anlam

Bu sözü bir cümlede özetlersek:

İlimle meşgul olmak, başlı başına bir ibâdetdir; ancak fırsatı kaçırıldığında telâfisi yoktur. O yüzden, ilmi sürekli, düzenli ve kararlı biçimde talep etmek gerekir.

DİSİPLİNLERARASI ANLAMLANDIRMA

1) Akademik Açılım

“**Ders, kazası olmayan ibâdetdir**” ifadesi, İslâm ilim geleneğinde ilim tahsilinin, dinî bir vecibe niteliği taşıdığına işaret eden özlü bir telâkkidir. Buradaki *ders* kavramı, salt sınıf içi öğrenme faaliyetini değil **okuma, sorma, cevap verme, mütalaa, tedris, tederrüs(ders alma), müzakere ve tefekkür** gibi tüm ilim edinme süreçlerini kuşatır.

“Kazası olmayan” nitelemesi, dersin ibâdet oluşunun diğer ibâdetlerden farkını ortaya koyar: Vakti kaçan bir ibâdet, çoğu zaman, kaza ile telâfi edilebilir; ancak ilim, **zamanın geri**

döndürülemezliği ilkesi gereği, kaçırıldığı anda doğrudan kayba dönüşür. Her ders, kendi bağlamında benzersizdir; hocanın hâli, öğrencinin zihinsel berraklığı, mekânın atmosferi, o günün birikimi ve ruh iklimi bir araya gelerek “tekrar edilemeyen bir öğrenme anı” üretir. Bu nedenle ders, **zamanla mukayyet ama vakitle sınırlanmayan bir ibâdet(*)** niteliği taşır: Fırsatı değerlendirildiğinde ibâdetdir, ertelendiğinde ise kazası yoktur.

Ayrıca bu söz, ilim talebinin **devamlılık gerektiren** bir amel olduğunu da vurgular. İlim, aralıklarla değil süreklilik içinde talep edildiğinde kökleşir; kesintiye uğradığında birikim zayıflar, zihnin inşâsı bozulur, istidlâl gücü gevşer. Böylece söz, pedagojik olarak da “süreklilik - bereket” ilişkisini tesis eder.

2) Tasavvufî Açılım

Tasavvuf ehli, bu cümleyi şöyle anlar:

Ders, kişinin aklını ve kalbini aynı anda uyandıran bir ibâdetdir; çünkü ilim, kula Hak’ın isim ve sıfatlarını tanıtan bir aynadır.

Bazı ibâdetlerin kazası olabilir; çünkü vakit geçse de şartlar oluştuğunda kul, Rabb’ine yönelmeye yeniden niyet edebilir. Fakat ilmin kazası yoktur; çünkü öğrenilmeyen bir hakikat, gönül aynasında doğmamış bir güneştir. Bir başka ifadeyle “*o gün, o ışık doğmamıştır*”.

Her ders, Allah’ın “Alîm” isminin kulda tecelli etmesine bir fırsattır. O fırsat kaçırıldığında, tecelli de kaçırılır. Bu nedenle, sûfiler, derse sadakati, **sohbete devamı**, mürşidin veya hocanın sözünü kaçırmamayı bir edep olarak görür.

Söz, aynı zamanda bir nefis terbiyesi uyarısıdır:

İlmin kazâsı yoktur; çünkü gafletin kazâsı yoktur.

Gafletle geçirilen zaman geri gelmez; hakikat yolunda her adım, ancak o anda atılabilen bir adımdır.

(*) **Zaman** ile **vakit** arasında hem dilsel hem kavramsal hem de tasavvufî/ilmî gelenekte önemli farklar vardır. Sürekli, arkası kesilmez. Geçmiş–şimdi–gelecek akışını ifade eder. Fizikî, kozmik, soyut bir kavramdır. Herkes için ortaktır; kişiye özgü değildir. Bir “akış”, bir “nehir”, bir “çerçeve”dir. **Vakit**, zamanın içindeki **belirlenmiş, anlam yüklenmiş, özel kesittir**. Öznel ve niteliklidir: bir şey için tahsis edilmiş an demektir. Kıymetli, doldurulması gereken bir “fırsat dilimi”dir. **Birey, eylemine**, niyete, ruha bağlıdır. Zaman akıştır; vakit ise kulun içinde bulunduğu “an”dır.

Örnek:

Namaz vakti, zikir vakti, randevu vakti, ders vakti, ilham vakti... Bunların hepsi “zamanın içindeki özel anlar”dır.

ŞEFAAT ZİNCİRİ DERS İLİŞKİSİ

İslâm dünyasının ilk kavram sözlüğü olan Ragıp el İsfahani'nin Müfredatı'nda² “şefaât” kavramının, ahirete yönelik bir kavram değil aksine bu dünya için bir kavram olduğu belirtilir.

Kelimenin kökü **شَفَعَ** (eş-şef‘); “Bir şeyi bir benzeriyle çift hâline getirmek, tekliği bozmak”tır.

Buna göre şefaât,

“Ferdî olan bir kimseye, başka bir kimsenin eklenmesi; böylece onun durumunun güçlendirilmesi ve desteklenmesi” anlamına gelir.

Yani şefaât, özünde **yalnız olanın yanına bir destekçinin katılmasıdır**.

Râgıb’a göre şefaât, dinî literatürde:

“Bir kimsenin bir başkası için hayır veya şer yönünde aracılık yapması; onun durumunu değiştirmek üzere destek olması.”

Râgıb ayrıca şu ayrımı da yapar:

- Hakikî ve övülen şefaât → **hayır ve rahmet yönünde olan şefaât**
- İnkâr edilen şefaât → **batıl, putperestliğe dayalı, izinsiz aracılık iddiası**

Şefaatin Kur’ân’da iki temel türü

a) Olumlu (meşrû) şefaât

Bu, Allah’ın izin verdiği ve kabul ettiği şefaattir:

- Peygamberlerin, Salih kulların, Meleklerin, Şehitlerin şefaati, ancak **Allah’ın izni ve rızâsı** ile gerçekleşir.

Râgıb bu çerçeveyi âyetlerle sınırlar:

“Allah’ın izin verdiklerinden başkasının şefaati fayda vermez.”

“Rahmân’ın katında söz almış olanlar dışında hiç kimse şefaât edemez.”

Bu, şefaatin **mutlak bir güç değil Allah’ın müsaadesine bağlı bir rahmet aracı** olduğunu gösterir.

² Ragıp El-İsfahani, MÜFREDAT Kur’ânî Kavramlar Sözlüğü, Pınar Yayınları, İst. 2023.

b) Olumsuz (bâtıl) şefaât

Râgıb, özellikle müşriklerin “putlar bize şefaât eder” şeklindeki iddiasını **bâtıl şefaât** olarak niteler.

Bu tür şefaât:

- Allah’tan bağımsız,
- Aracıya kutsal güç aktararak,
- Sorumluluk ve hesap bilincini zayıflatarak idrak edilen şefaât türüdür ve **tamamen reddedilir**.

Bu, Kur’ân’daki şu ifadeye dayanır:

“Onların şefaâtleri hiçbir fayda vermez.”

4) Şefaatin mantığı (Râgıb’ın yaptığı ayrım)

Râgıb, şefaatin asıl işlevini şöyle özetler:

Şefaât, hak eden kimsenin derecesini yükseltmek veya cezasını hafifletmek üzere yapılan bir yardım ve duadır.

Yani şefaât:

- keyfî değildir,
- sebepsiz değildir,
- Allah’ın koyduğu düzeni bozmaz,
- hak etmeyene “torpil” değildir.

Şefaât, kişinin:

- imânına,
- niyetine,
- çabasına,
- Allah’ın rahmetine bağlıdır.

Sırf “biri bize kefil olur” mantığıyla çalışan bir mekanizma değildir.

5) Şefaatin mahiyeti: dua + destek (eklemlenmek)

Râgıb, şefaati, yalnızca bir “aracılık” değil aynı zamanda:

- **dua,**
- **destek,**
- **yardım,**
- **güç katma,**
- **rahmete erişim için vesile olma**

şeklinde çok katmanlı bir kavram olarak ele alır.

Sonuç itibarı ile Râgıb el-İsfahânî’nin şefaât anlayışı

Müfredat’taki tanıma göre şefaât:

- Birinin yalnızlığına ilâve olarak **ona destek olmak** demektir.
- Bâtıl ve hak olmak üzere **ikiye ayrılır**.
- Hak olan şefaât, **Allah’ın izni ve rızâsıyla** gerçekleşir.
- Şefaât, bir tür “kurtarıcılık” değil **rahmete ulaşmayı kolaylaştıran bir destek ve duadır**.
- Kişinin **hak etmediği bir şeyi** ona zorla kazandırmaz.
- Müşriklerin iddia ettiği türden **putsal aracılık tamamen reddedilir**.

Aynı şekilde, **Ali Şeriati** de şefaatin dünyevi bir kavram olduğunu ve bu dünyada mü’minlerin amellerini birbiri ile birleştirdiğinde, birbirine eklemlendiklerinde, birbirine şefaât etmiş olacaklarını anlatır.

Şefaât, hakiki anlamda - eski putlara tapınanların yaptığı gibi - mecaz veya büyüsel bir kurtuluş yolu değildir.

Şefaât, **gerçek müminleri, hakikate, dirilişe, toplumsal şuur ve mücadeleye yönelten bir ilâhî ve manevî fırsattır**.

Şeriati’nin ifadesiyle, şefaât, “kişinin ruhunda zayıflıkları, korkuları, cehaleti, kendi nefesine tapmayı, isyanı” öldürür; “kişiyi bilince, ihtiyâr ve irâdeye, imân ve erdeme” taşır.³ Başka bir

³ www.aliseriati.com

deyişle: şefaât, “kişinin kendini değıştirmesi, karakterini arındırması, vicdanını diriltmesi” için bir vesiledir - **niyet, bilinç, samimiyet ve çabayla anlam kazanır**.

Bu anlamda, “şefaâtçi” kişi - ister peygamber, ister ehl-i beyt, ister şehit olsun - bir kurtarıcı değil; **rehber, örnek ve manevî vesiledir**. Şefaât onlara değil o vesileyle kişiye/imana hitap eder.

Şeriati, bu anlayışı, klasik “şefaât = ölüm sonrası kurtuluş aracı” ya da “çaresizlikte müracaat” anlayışına karşı bir eleştiri olarak sunar. Onun için şefaât, bir **pasif kurtuluş beklentisi değil etkin bilinç, imân, mücadele ve diriliş sürecidir**.

Bu yorum, Geleneksel mezhep odaklı, ritüel merkezli dindarlıktan farklıdır.

Şefaât, “ölüm-ötesi kurtuluş güvencesi” değil bu dünyada **bireyin kendini ve toplumu dönüştürme sorumluluğunun bir parçasıdır**. Dolayısıyla, bireysel imân kadar - ama ondan bağımsız olmayan - **toplumsal bilinç, hizmet, adâlet, diriliş** vurgulanır.

Bir ders programı çerçevesinde derslerden kazanılanları pratiğe geçirenler, **hayırlı iş/salih amel** bâbında birbirine eklemlenir. Bu, aynı zamanda, birbirini bu dünyada hayırla anma ve birbirinin teminatı olmak anlamıdır. Birbirinden bilgi ve donanım ve tabii ki güç alırlar. Bu durum onların farkındalıklarını ve insanlığa hizmet bâbından onurlarını artırır. Bu halleriyle kendi aralarında ve toplum nezdinde birbirine kefil ve şefaâtçi olurlar.

Din, salt ritüeller bütünü değil - **bilinç, bilinçlenme, diriliş ve toplumsal sorumluluk** demektir. Birçok İslâmî kavram - tevhid, ümmet, adâlet, şefaât vb. - klasik doktrin anlamlarının ötesinde, **toplumu dönüştürmeye ve yeniden inşâ etmeye yönelik etkin araçlardır**. Dolayısıyla, şefaât de edilgen bekleyiş ya da ölüm-ötesi kurtuluş beklentisi değil **bir kimsenin imân, bilinç ve dirilişle ilişkisini canlı tutan, ruhu ve toplumu uyandıran bir mihrak** olarak değerlendirilir.

Fatiha Sûresi

Fatiha sûresi, mü'minlerin günde beş vakit namazda ve her rekâtta ayrıca günün her vaktinde diğer ibâdetlerde veya her yaptığı olumlu işin başında ve sonunda okuduğu bir sûredir. Fatiha sûresinde, mü'minler, “iyyake na'budu ve iyyake nestain” âyetini okurken bilinçli veya bilinçsiz Allah'a iltica ederek, “biz yalnız sana ibâdet/kulluk eder, yalnız senden yardım dileriz” diye hem dua eder hem de söz verir. Bu söz verme tekil sigasıyla çoğul olarak yapılır. “Ben değil biz”. Yani tüm mü'minler adına her birimiz, hepimiz için”. İşte bu mü'minlerin birbirine bu dünyada şefaâtidir, birbirine eklemlenerek ve birbirine Allah'a kulluk için güvence verirler...

SONUÇ

Netice itibarı ile derse oturan biri, bir ibâdete durmuş gibidir; kalbiyle dinler, zihniyle işler, sabrıyla derinleşir. Ve işte bu çaba, - işte bu yöneliş -, kazası olmayan ibâdetin ta kendidir. Aydın, bilinçli Müslüman için hayat boyu öğrenme, esastır. Bu öğrenme süreci, ciddi ve istikrarlı olduğunda hayat anlam kazanır. Bunda da özellikle birlikte yapılan çalışmalara bir kere söz verildi mi, şartlar çok zorlayıcı olmadıkça, mekân değişikliği imkân verdikçe ertelenmemeli, yarım bırakılmamalıdır. Zira derslere katılan her bir öğrenci (ki hepimiz öğrenciyiz) diğerinin teminatı olmaktadır. Bu teminata yıllar önce *Şefaate Zinciri* demiştik. Şefaate zinciri, beşikten mezara kadar, yapılan işlerde, üretimde, özellikle ders gruplarındaki birlikteliklerde önde gidenlerin arkadan gelenlere, arkadakilerin öndekilere düşünce ve amellerini birleştirmesi, eklemlenmesi, bereketlendirmesi anlamına alındığında derslerin de neden kazası olamayacağı anlaşılmış olur. Söz vererek derslere ciddi ve istikrarlı halde katılan öğrenci bu birliktelikten, inan-amel ilişkisinden kaynaklanan şefaate nail olur. Şefaate nail olanlar, şefaate zincirinin kopmaz, ayrılmaz, birbirine eklemlenen halkaları olur. Çalışmalar bereketlenir, eserlere dönüşür. Niyetlendiği ve söz verdiği halde derslere mazereti olmaksızın katılmayan bir öğrenci, bu şefaate zincirinden de mahrum kalır.